

פתרון הבחינה

תנ"ך

חורף תשע"ח, 2018, שאלון: 1281

מוגש ע"י צוות המורים של "יואל גבע"

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.

פרק ראשון – היסטוריוגרפיה ונבואה (56 נקודות)

הנבחנים נדרשו לענות על שתיים מהשאלות 1-3 (לכל שאלה - 28 נקודות): בכל אחת מהשאלות שנבחרו סעיף א' (חובה) (12 נקודות), ויש לבחור שניים מהסעיפים ב-ד (לכל סעיף - 8 נקודות).

שאלה 1

סעיף א'

- (1) הדרישה של שבטי הצפון מרחבעם היא: להקל את עול המסים הכבד שהטיל עליהם שלמה, אביו של רחבעם.
- (2) שתי הקבוצות איתן רחבעם התייעץ הן: הזקנים והילדים.
עצת הזקנים: הזקנים מייעצים לרחבעם להיענות לבקשה של שבטי הצפון ולהוריד את המיסים, כדי להבטיח את התמיכה של שבטי הצפון במלכותו ואת הנאמנות שלהם אליו: "אם היום תהיה עבד לעם הזה ועבדתם ועניתם ודברת אליהם דברים טובים והיו לך עבדים כל הימים".
עצת הילדים: הילדים מציעים לרחבעם לסרב לבקשת העם, ולא רק שלא להוריד את המיסים, אלא להקשות עליו עוד יותר ולהעלות את המיסים: "אבי הכביד את עלכם ואני אסיף על עלכם אבי יסר אתכם בשוטים ואני איסר אתכם בעקרבים".

סעיף ב'

שבטי הצפון באו לשכם מתוך רצון לשתף פעולה עם המלך רחבעם (על הנבחן לציין ראייה אחת ולהסביר אותה):

- "וילך רחבעם שכם כי שכם בא כל ישראל להמליך אתו" - שבטי הצפון הגיעו לשכם במטרה להמליך את רחבעם (כלומר זאת הייתה כוונתם מלכתחילה).
- "ונעבדך" - שבטי הצפון מוכנים לקבל את מלכותו של רחבעם ולהיות נאמנים לו, באם ייענה לדרישותיהם.
- "וויאמר אליהם לכו עד שלשה ימים ושובו אלי וילכו העם" - שבטי הצפון נענו לבקשת רחבעם לקבל שלושה ימים להתייעצויות.
- "ויהי כשמע כל ישראל כי שב ירבעם וישלחו ויקראו אתו אל העדה..." - רק לאחר כישלון המשא ומתן עם רחבעם, הזמינו שבטי הצפון את ירבעם, כמנהיג במקום רחבעם.

שבטי הצפון רצו כבר בתחילה לפרוש מממלכת בית דוד (על הנבחן לציין ראייה אחת ולהסביר אותה):

- "וישלחו ויקראו לו ויבא ירבעם וכל קהל ישראל" אז: "ויבו ירבעם וכל העם אל רחבעם ביום השלישי..." - לפי פסוקים אלה נראה כי הכוונות של שבטי הצפון לא היו טהורות, שכן מלכתחילה הם העמידו בראשם את ירבעם, מי שמרד בשלמה, אביו של רחבעם.
- "אביך הקשה את עלנו ואתה עתה הקל מעבדת אביך הקשה ומעלו הכבד אשר נתן עלינו ונעבדך" - שבטי הצפון, בבואם בפני רחבעם, העמידו תנאי מראש לנאמנותם למלך.

סעיף ג'

(1) ראיות לכך שבתחילה רחבעם היה מוכן לנהל משא ומתן עם שבטי הצפון (על הנבחן לציין שתיים):

- "וילך רחבעם שכם כי שכם בא כל ישראל להמליך אתו" - רחבעם הולך לשכם, עיר מערי שבטי הצפון, במקום לזמן את שבטי הצפון אליו לירושלים, ומכאן שהיה מוכן לנהל משא ומתן עם שבטי הצפון.
- "וישלחו ויקראו לו ויבא ירבעם וכל קהל ישראל" אז: "ויבו ירבעם וכל העם אל רחבעם ביום השלישי..." - רחבעם מתעלם מנוכחותו של ירבעם בראש העם, המורד באביו, דבר המעיד על נכונותו לנהל משא ומתן עם שבטי הצפון.
- "וויאמר אליהם לכו עד שלשה ימים ושובו אלי וילכו העם" אז: "ויבו ירבעם וכל העם אל רחבעם ביום השלישי כאשר דבר המלך לאמר שובו אלי ביום השלישי" - רחבעם מבקש שלושה ימים למחשבה ולהתייעצויות עם יועציו. מכאן, שרחבעם היה מוכן לנהל משא ומתן עם שבטי הצפון.
- "ויועץ המלך רחבעם את הזקנים... לאמר איך אתם נועצים להשיב את העם הזה דבר" אז: "ויועץ את הילדים... מה אתם נועצים ונשיב דבר את העם..." - רחבעם שוקל ברצינות את בקשתם של שבטי הצפון, ואף מתייעץ לגביה עם הזקנים/הילדים.

(2) הסבר השינוי באופן הדיבור: רחבעם מקשיח את עמדתו כלפי שבטי הצפון, נותן להם מענה קשה על בקשתם ומאיים להקשות עליהם יותר מאביו, ולהעלות את המיסים. הסבר השינוי במעשים: רחבעם לא רק דחה את בקשת שבטי הצפון, להקל מעליהם את עול המסים, אלא גם שלח את אדרם, אשר על המס, לגבות את המסים **אז**: בהתחלה היה רחבעם מוכן לנהל משא ומתן, ואילו עכשיו הוא נקט עמדה כוחנית ושלח את אדרם, אשר על המס, לגבות מיסים משבטי הצפון.

סעיף ד'

- (1) הסיבה לפילוג לפי י"ב, 14-6 היא סיבה היסטוריוגרפית (אנושית): סירובו של רחבעם להיענות לעצת הזקנים - לקבל את דרישות העם בשלב זה, והסכמתו לקבל את עצת הילדים - לדבר עם העם בתקיפות ולהעלות את המיסים. הסיבה לפילוג לפי י"א, 13-11 היא סיבה היסטוריוסופית (דתית): הפילוג הוא עונש מה' לשלמה על חטאיו. כלומר, בעקבות חטאי שלמה, ה' יגרום לפילוג הממלכה בימי בנו של שלמה.
- (2) על פי פסוק 15, ה' גרם לרחבעם לבחור בעצת הילדים ולא להיענות לבקשת העם להוריד את המיסים, על מנת להגשים את נבואת אחיה השילוני לירבעם על פילוג הממלכה. בכך, גם הסיבה ההיסטוריוגרפית (אנושית) בפרק י"ב, 14-6 הופכת לסיבה היסטוריוסופית (דתית), ומשתלבת עם זו שבפרק י"א.

שאלה 2

סעיף א'

- (1) הקבוצות שהוגלו: הנהגת העם (המלך ושריו), אנשי צבא (גיבורי החיל), בעלי המלאכה ("החרש והמסגר").
לאן הוגלו: לבבל.
השנה: 597 לפנה"ס.
- (2) נבוכדנאצר הגלה דווקא קבוצות אלה, מתוך רצון להחליש את החברה ביהודה ולשלוט בה. בהיעדר שכבת השלטון, קובעת המדיניות, וכן בלי אנשי צבא ובעלי מלאכה, החברה נותרת פגיעה וחסרת יסודות מארגנים. באופן זה, יהיה קל במיוחד לכבוש את שאר הממלכה ולשלוט בכל תושביה.

סעיף ב'

- (1) הפרט הנוגע להתנהגותו של יהויכין הוא: יהויכין עשה את הרע בעיני ה' (כפי שעשה אביו), כלומר הוא היה מלך חוטא מבחינה דתית.
- (2) פרט זה משרת את המגמה של ההיסטוריוגרף של ספר מלכים באופן הבא: מחבר ספר מלכים שם דגש על חטאיהם הדתיים של מלכי יהודה. מלך חוטא צריך להיענש, ולכן גלות

יהויכין מתרחשת בזמן מלכותו של יהויכין. **א**: מחבר ספר מלכים נוקט בגמול קיבוצי. יהויכין היה מלך חוטא, ולכן העונש – גלות יהויכין – פגע בתושבי ירושלים ויהודה, ולא רק במלך החוטא.

סעיף ג'

הפרט המסיים את ספר מלכים באור חיובי הינו שחרור יהויכין מכלאו בבבל, ושינוי היחס אליו לטובה: העלאת מעמדו מעל שאר המלכים שנשבו על ידי בבל, הסרת בגדי כלאו ודאגה לכל מחסורו. פרט זה מסיים את הסיפור על יהויכין ועל מלכות בית דוד באופן חיובי, שכן שחרור יהויכין מכלאו, מעיד על כך ששולטת דוד עדיין קיימת. כמו כן, הוא מעניק תקווה, שכפי שיהויכין שוחרר מכלאו, כך גם העם ישוב לארץ מהגלות, ומלך מבית דוד ישוב למלוך עליו.

סעיף ד'

- (1) צדקיהו עלה לשלטון באופן הבא: לאחר הגליית יהויכין, מינה מלך בבל את דודו של יהויכין למלך, ושינה את שמו ממתניה לצדקיהו: "וימלך מלך בבל את מתניה דדו תחתיו ויסב את שמו צדקיהו".
- (2) צדקיהו הומלך על ידי מלך בבל, וכרת עימו ברית (ואסלית-השתעבד לבבל). לכן, צדקיהו, כאשר מרד בבבל, הפר את בריתו עם נבוכדנאצר, דבר שגרר עונש חמור ואכזרי.

שאלה 3

סעיף א'

התנהגות העם אותה הנביא מבקר היא: העם סבור שהדרך הנכונה לעבוד את ה' היא באמצעות פולחן - הקרבת קורבנות בלבד: "כי אם תעלו לי עלות ומנחתים לא ארצה ושלם מריאיכם לא אביט" (וכן יתקבלו ציטוטים נוספים). הדרישה שהנביא מציב לעם היא: על העם לקיים משפט צדק ומצוות מוסר באופן תמידי ושוטף, כמו נחל שזורמים בו מים כל השנה, שכן ה' אינו מעוניין בקורבנות, ללא קיום מצוות מוסר לצידם: "ויגל כמים משפט וצדקה כנחל איתן".

סעיף ב'

התקופה שמזכירים שני הנביאים היא: תקופת יציאת מצרים והנדודים במדבר. המסר שמבקשים שני הנביאים להעביר באמצעות תקופה זו הוא: מתן משנה תוקף לדרישת ה', שהרי דווקא בתקופה בה ה' דאג לכל צרכי העם, הוא לא קיבל ממנו קורבנות.

סעיף ג'

- (1) אמצעיים ספרותיים בהם הנביא משתמש (על הנבחן לציין אחד):
- דימוי: הנביא דורש שעשיית הצדק וקיום מצוות המוסר יתקיימו באופן שוטף ותמידי, כמו מים שזורמים כל השנה.
 - שאלה רטורית: הנביא טוען שהעם לא הגיש לה' קורבנות במשך ארבעים שנות הנדודים במדבר.
 - תקבולת: הנביא דורש שעשיית הצדק וקיום מצוות המוסר יתקיימו באופן שוטף ותמידי, כמו מים שזורמים כל השנה.
- (2) התרומה של האמצעי להבנת המסר הנבואי (על הנבחן לציין אחת):
- הדימוי: הדימוי של המים וזרימת המים מדגיש שעשיית משפט וצדקה צריכה להיות מתמדת וא: כמו שהגידולים החקלאיים זקוקים להשקיה סדירה, כדי שלא יתייבשו והשדה לא ייחרב, כך החברה זקוקה לעשיית משפט וצדקה, כדי שלא להיחרב.
 - השאלה הרטורית: מדגישה את הטעות בתפיסת העם בנוגע לחשיבות הקורבנות, ומעבירה את המסר, שה' אינו מעוניין בקורבנות כל עוד אין התנהגות מוסרית לצדם.
 - התקבולת: נועדה להדגיש את המסר בדברי עמוס שעשיית משפט וצדקה צריכה להיות מתמדת.

סעיף ד'

- (1) האסונות שה' הביא על העם נועדו לגרום לעם לחזור בתשובה (ולמנוע את הגלייתם).
- (2) המטרה שבגללה הביא ה' את האסונות לא הושגה. עמוס מנבא שהעם יענש על ידי ה' ויוגלה: "והגלתי אתכם מהלאה לדמשק...". מכאן, ניתן להניח שהעם לא חזר בתשובה.

פרק שני – נושאי החובה (24 נקודות)

הנבחנים נדרשו לענות על שלוש מתוך השאלות 4-7 (לכל שאלה – 8 נקודות)

חוק

שאלה 4

סעיף א'

- ארבע הקבוצות המקבלות פטור מיציאה למלחמה:
- מי שבנה בית חדש, ועדיין לא הספיק לחנוך אותו.
 - מי שנטע כרם, ועדיין לא חילל אותו (לא זכה ליהנות מפירות הכרם בשנה החמישית).
 - מי שהתארס עם אישה, ועדיין לא נשא אותה.
 - מי שמפחד להשתתף במלחמה.

סעיף ב'

רשב"ם מבטל חשש זה באופן הבא: רשב"ם טוען שהפטור הרביעי – הפוטר פחדנים מיציאה למלחמה – אינו פטור נפרד, אלא מכליל את הפטורים שנמנו בשלוש הקבוצות הראשונות. כלומר, כל מי ששייך לאחת משלוש הקבוצות הראשונות ומפחד למות במלחמה, רשאי לא לצאת אליה.

חכמה

שאלה 5

המסקנה שהסיק קהלת בנוגע לחכמה היא: החכמה גורמת לכאב ולכעס. ככל שאדם חכם יותר, ובעל ידע נרחב, כך חייו מלאים יותר בכעס ובכאב: "כי ברב חכמה רב כעס ויוסיף דעת יוסיף מכאוב".

מה שהביא את קהלת למסקנה זו, היא העובדה שהחכמה מביאה את האדם להכיר במציאות מעוותת, אבל אין לו יכולת לשנותה או לתקן אותה, ולכן היא מביאה לידי כאב: "מעות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות" **א**: קהלת בעצמו היה אדם חכם מאוד – החכם ביותר בירושלים, אך חכמה זו, לדעתו, היא חסרת כל תועלת. הניסיון לחקור את העולם ולהבינו הוא חסר כל תועלת, בלתי אפשרי, ומהווה דרך נוספת של ה' לענות את בני האדם: "ונתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה... הוא ענין רע נתן אלהים לבני האדם לענות בו".

נביאי אמת ושקר**שאלה 6****סעיף א'**

האירוע מן העבר שחנניה מזכיר בדבריו הוא : גלות יהויכין. השנה : 597 לפנה"ס.

סעיף ב'

ההבטחות שהבטיח חנניה (על הנבחן לציין שתיים ולבססן) :

- שבירת עול מלך בבל, כלומר סיום השיעבוד לבבל בתוך שנתיים : "כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל לאמר שברתי את על מלך בבל".
- השבה של אוצרות בית המקדש לארץ בתוך שנתיים : "בעוד שנתיים ימים אני משיב אל המקום הזה את כל כלי בית ה' אשר לקח נבוכדנאצר מלך בבל מן המקום הזה ויביאם בבל".
- חזרה של המלך יהויכין לארץ : "ואת יכניה בן יהויקים מלך יהודה...אני משיב אל המקום הזה".
- חזרת הגולים לארץ : "...ואת כל גלות יהודה הבאים בבלה אני משיב אל המקום הזה".

תגובות לחורבן ושיבת ציון**שאלה 7****סעיף א'**

ראיות לכך שחגי פעל בשליחות האל (על הנבחן להציג אחת ולהסבירה) :

- "וישמע זרבל בן שאליתאל ויהושע בן יהוצדק הכהן הגדול וכל שארית העם בקול ה' אלהיהם ועל דברי חגי הנביא כאשר שלחו ה' אלהיהם..." – הכתוב מציין שדבריו של חגי אל העם ומנהיגיו, הם דבר ה'. חגי מוצג כמי שנשלח על ידי ה'.
- "ויאמר חגי מלאך ה' במלאכות ה' לעם לאמר אני אתכם נאם ה' " – חגי מכונה "מלאך ה' ", מלשון "שליח אלוהים", ודבריו הם "במלאכות ה' ", כלומר הוא פועל בשליחות האל.

סעיף ב'

שליחותו של חגי הצליחה. דבריו של חגי בשליחות האל, נועדו לעודד את שבי ציון ומנהיגיהם לסיים את בניית בית המקדש השני, וכך היה : "ויער ה' את רוח זרבל...ואת רוח כל שארית העם ויבאו ויעשו מלאכה בבית ה' צבאות אלהיהם". שבי ציון ומנהיגיהם, חזרו לעסוק במלאכת בניית בית המקדש, בזכות דבריו של חגי.

פרק שלישי – נושאי ההרחבה (8 נקודות)

הנבחנים נדרשו לענות על אחת מתוך השאלות 8-9 (לכל שאלה – 8 נקודות)

נביאי אמת ונביאי שקר

שאלה 8

סעיף א'

על פי הקטע, מאשימים את ירמיהו שהוא מנבא נבואת שקר. לטענתם, ירמיהו מנבא בשם ה', אך ה' לא ציווה עליו, ולא התגלה אליו. אין זה ייתכן שה' קבע שגורלה של ירושלים וגורל בית המקדש, יהיו כגורל שילה – כלומר יחרבו.

סעיף ב'

אלה המאשימים את ירמיהו, מסתמכים על הנאמר בחוק בספר דברים, לפיו נביא שקר הוא נביא שבמתכוון מדבר בשם ה', מבלי שה' ציווה עליו לומר את הדברים. דינו של נביא זה, על פי החוק בדברים הוא מוות. לאור זאת, דורשים אלה המאשימים את ירמיהו להמיתו.

תגובות על החורבן ושיבת ציון

שאלה 9

כותב המזמור חושש מהתבוללות בגולה **אז**: משכחת ציון.

דוגמאות לחשש והסברן (על הנבחן לציין שתים):

- המשפט "איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר" יכול להתפרש כהתרסה כלפי אותם גולים, שאכן שרים את שירי ה' בבבל – עדות להשלמה עם הישיבה בגולה.
- השבועה העצמית שלא לשכוח את ירושלים: "אם אשכחך ירושלים...". - רומזת שיש סכנה שירושלים אכן תישכח.
- המשורר מדגיש את הכמיהה לציון, על מנת שלא תשכח. הוא עושה זאת באמצעות הכינויים: "אדמת נכר" ו-"שם", לבבל. על ידי כך, הוא ממחיש שבבל היא אדמה זרה, אין היא ציון, אין היא אדמת הקודש.
- המשורר משתמש בלשון העבר "שם ישבנו", הרומזת שהעם יושב בגולה זמן רב – מצב המזמין שכחה של המולדת, לפחות בקרב הדור השני בגולה.

פרק רביעי – קטע להבנה ולניתוח (12 נקודות)

הנבחנים נדרשו לענות על שאלה 10 (חובה) ועל שתיים מתוך השאלות 11-13
(לכל שאלה – 4 נקודות)

שאלה 10

דוגמא לכך ששאל ניסה להמית את דוד בדרך ישירה:

"ויטל שאול את החנית ויאמר אכה בדוד ובקיר ויסב דוד מפניו פעמים" – שאול מטיל את החנית לכיוונו של דוד, על מנת להורגו – מדובר בניסיון התנקשות באופן ישיר.
דוגמאות לכך ששאל ניסה להמית את דוד בדרך עקיפה (על הנבחן להציג אחת ולהסבירה):

- "הנה בתי הגדולה מרב אתה אתן לך לאשה אך היה לי לבן חיל והלחם מלחמות ה' ושאל אמר אל תהי ידי בו ותהי בו יד פלשתים" – שאול מציע לדוד להינשא לביתו, מירב, על מנת שדוד יהיה מחויב להילחם כנגד הפלשתים, וימות באחת המלחמות – מדובר בדרך עקיפה, שכן לא שאול עצמו מנסה להמית את דוד, אלא הוא מנסה להביא למותו של דוד בדרך עקיפה – לאלץ אותו להילחם בפלשתים, ולקוות שיומת על ידם.
- "ותאהב מיכל בת שאול את דוד... ויאמר שאול אתננה לו ותהי לו למוקש ותהי בו יד פלשתים..." – כיוון שמיכל בת שאול אוהבת את דוד, שאול מציע לדוד להינשא לה, על מנת שדוד יהיה מחויב להילחם כנגד הפלשתים, וימות באחת המלחמות – מדובר בדרך עקיפה, שכן לא שאול עצמו מנסה להמית את דוד, אלא הוא מנסה להביא למותו של דוד בדרך עקיפה – לאלץ אותו להילחם בפלשתים, ולקוות שיומת על ידם.

שאלה 11

דוגמאות בהן מודגשות עלייתו לגדולה של דוד לעומת דעיכתו של שאול והסברן (על הנבחן להציג שתיים):

- "ותענינה הנשים המשחקות ותאמרן הכה שאול באלפו ודוד ברבתי" – בפסוק זה, נשות ישראל מפארות את דוד על פני שאול, וטוענות שדוד הרג עשרות אלפי אנשים, בעוד ששאול הרג רק אלפים.
- "וירא שאול מלפני דוד כי היה ה' עמו ומעם שאול סר" – פסוק זה מדגיש את העובדה ששאול מפחד מדוד, כיוון שה' מסייע לדוד, ולעומת זאת, ה' נטש את שאול, סר מעליו. לאור זאת, ניתן לראות את עלייתו של דוד ודעיכתו של שאול.
- "וכל ישראל ויהודה אהב את דוד כי הוא יוצא ובא לפניהם" – פסוק זה מדגיש את אהבתו של עם ישראל לדוד, בזכות העובדה שהוא הפך להיות המנהיג הצבאי של העם, ויצא בראש העם למלחמות. עובדה זו מדגישה את דעיכתו של שאול: על אף העובדה שהוא המלך, אין הוא יוצא בראש העם למלחמות, ואין הוא זוכה לאהבת העם.

שאלה 12

ההאשמה בה מאשים שאול את יהונתן, לפיה יהונתן עודד את דוד למרוד בשאול אינה מוצדקת. על פי פסוקים 1-5 בפרק י"ח, שאול הוא זה שהחליט להשאיר את דוד בארמונו: "ויקחהו שאול ביום ההוא ולא נתנו לשוב לבית אביו", שאול הוא זה שמחליט לשלוח את דוד למלחמות: "ויצא דוד בכל אשר ישלחנו שאול", ושאול הוא זה שממנה את דוד לעמוד בראש אנשי המלחמה: "וישמחו שאול על אנשי המלחמה". לאור זאת, הטענה של שאול, לפיה יהונתן עודד את דוד למרוד בשאול מופרכת: שאול הוא זה שהעניק לדוד כוח, גרם לו להתקדם בדרגים הצבאיים ולצבור כוח ואהדה. א: ההאשמה בה מאשים שאול את יהונתן, לפיה יהונתן עודד את דוד למרוד בשאול מוצדקת. על פי פסוקים 1-5 בפרק י"ח יהונתן אהב את דוד, ובשל אהבתו העניק לדוד את חפציו האישיים: "ויאהבהו כנפשו... ויתפשט יהונתן את המעיל אשר עליו ויתנהו לדוד ומדיו ועד חרבו ועד קשתו ועד חגרו" – הענקת חפציו האישיים של יהונתן, בן המלך, לדוד, יכולים להיחשב על ידי שאול כדרך לעודד את דוד למרוד בשאול, כיוון שניתן לראותם כמעשה סמלי – דרך להעביר לדוד את זכות המלוכה, ועל ידי כך לעודדו למרוד בשאול.

שאלה 13

על פי פירוש "דבר שמואל" כעסו של שאול על שירת הנשים לא היה מוצדק. בפירושו, טוען "דבר שמואל" כי עצם העובדה שנשות ישראל יצאו לשיר לקראתו של שאול (ולא לקראת דוד) מעידה על כך שהן לא העזו לחלוק כבוד רב יותר לדוד, החייל הפשוט, מאשר לשאול, המלך. "דבר שמואל" מוסיף ואומר, שנשות ישראל לא היו מעזות לפאר את דוד יותר מאשר שאול, כיוון שאם היו נוהגות כך, הן היו נחשבות למורדות במלך.